

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.564.23

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ПРОНИКНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ НА ЗАРУБІЖНІ РИНКИ

DOI 10.32782/2224-6282/149-1

JEL: F20, F23

Варламова О. А.,
Селезньова В. А.

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

У статті розглянуто позиціонування України в міжнародних рейтингах, тобто як вітчизняні підприємства сприймаються іноземними контрагентами. Проаналізовано основні проблеми проникнення національних компаній на зарубіжні ринки, а саме політична нестабільність, інфляція, коливання курсу гривні, низький рівень конкурентоспроможності, скорочення обсягів фінансування, відсутність механізму ефективного впровадження новітніх технологій. Політична нестабільність, яка спричиняє часті урядові зміни, поглиблення фінансової і соціально-економічної кризи, зростання рівня ризику в роботі національних підприємств, внаслідок чого падає дохід громадян, величина попиту на продукцію і можливості для подальшого розвитку фірм, це сприяє тому, що контракти на експорт неохоче укладаються, тобто торгівля з міжнародними контрагентами занепадає. Зниження курсу національної валюти мало негативний вплив на конкурентоспроможність продукції вітчизняних компанії на зарубіжних ринках, що було висвітлено в динаміці реального ефективного курсу валют. Аналіз структури експорту українських товарів дає підстави стверджувати, що основна його частина припадає на продукти з низьким ступенем переробки, а отже – з низькою доданою вартістю. Показники банківського сектору поступово повертаються до показників 2014 року, тому банківське кредитування та загалом банківська система України поступово повертає довіру до бізнесменів та громадян, однак для більшого розвитку міжнародної торгівлі потрібно створювати вигідні умови кредитування експорту та розвивати інвестиційну діяльність. Вітчизняним підприємствам необхідно приділяти належну увагу і нарощуванню інтелектуального капіталу, який забезпечив би потрібні знання, необхідні для створення і виведення на ринок технічних засобів з високою споживчою цінністю. Для вітчизняних підприємств забезпечення інноваційного розвитку є, по суті, єдиною передумовою їх виживання та потенційного виходу

на світові ринки. Зроблено вивід, що ці чинники взаємопов'язані та потребують поетапних дій щодо посилення економіки України задля покращення проникнення національних компаній на зарубіжні ринки.

Ключові слова: міжнародний рейтинг; політична нестабільність; інфляція; курс гривні; рівень конкурентоспроможності; банківський сектор; науково-технічна діяльність

UDC 339.564.23

ANALYSIS OF NATIONAL COMPANIES PROBLEMS TO ENTER FOREIGN MARKETS

DOI 10.32782/2224-6282/149-1

JEL: F20, F23

**Varlamova O.,
Seleznova V.**

«Prydneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture»

The positioning of Ukraine in international ratings has been analyzed in the article, that is, how domestic companies are perceived by foreign contractors. The main problems of national companies' penetration into foreign markets are analyzed, namely political instability, inflation, hryvnia fluctuations, low level of competitiveness, reduction of financing volumes, absence of mechanism for effective introduction of new technologies. Political instability, which causes frequent governmental changes, deepening of the financial and socio-economic crisis, increasing the level of risk in the work of national enterprises, resulting in a fall in the income of citizens, the magnitude of demand for products and opportunities for further development of firms, contributes to the fact that export contracts reluctant to conclude, trade with international counterparties is declining. The depreciation of the national currency had a detrimental effect on the competitiveness of domestic companies' products in foreign markets, which was reflected in the dynamics of the real effective exchange rate. An analysis of the structure of exports of Ukrainian goods gives grounds to claim that the bulk of it belongs to products with a low degree of processing, and therefore - with low added value. Indicators of the banking sector are gradually returning to indicators of 2014, which is why banking lending and in general the banking system of Ukraine is gradually returning confidence to businessmen and citizens, however, in order to develop international trade, it is necessary to create favorable conditions for export crediting and to develop investment activities. Domestic enterprises need to pay due attention and build up intellectual capital that would provide the necessary knowledge needed to create and bring to market high-value consumer hardware. For domestic enterprises, providing innovative development is, in fact, the only prerequisite for their survival and potential entry into world markets. It has been concluded that these factors are interrelated and require gradual steps to strengthen the

Ukrainian economy in order to improve the penetration of national companies into foreign markets.

Keywords: international rating; political instability; inflation; hryvnia exchange rate; competitiveness level; banking sector; scientific and technical activity

Актуальність. В епоху глобалізації міжнародна торгівля є необхідною складовою успішного функціонування економіки, тому аналіз проблем проникнення національних компаній на зарубіжні ринки надає можливість більш детального розуміння показників національної економіки, які потрібно покращувати для підняття добробуту України. Систематизація перешкод, які заважають виходу українських компаній на зарубіжні ринки, та знаходження їх причини та наслідки, може допомогти побудувати перспективну стратегію розвитку України.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Для реалізації поставленого завдання будуть використані дослідження різних вчених, економістів, та статистичні матеріали, надані міжнародними та регіональними профільними установами або організаціями.

Особливості виходу компаній на зовнішній ринок у науковій літературі розглядаються в різних аспектах. Так, О. Каніщенко, С. Тютюнникова, О. Кот, Р. Левін розглядають маркетингове забезпечення як головне завдання при виході підприємств на зовнішні ринки. І. Калюжна та І. Гвоздецька стверджують, що основою виходу на зовнішні ринки є конкурентоспроможний товар. Л. Гайдук та О. Ковтун виділяють інноваційну складову конкурентоспроможності. С. Васильєва, С. Плотніченко, І. Гаврилюк, В. Стадник розглядають стратегію як головну можливість виходу підприємств на зовнішні ринки. Попри значний здобуток вищевказаних дослідників питання виходу компаній на зовнішній ринок, зокрема проблеми з якими зустрічаються підприємства потребує більшої уваги.

Мета статті: аналіз та визначення основних проблем проникнення національних компаній на зарубіжні ринки.

Виклад основних результатів дослідження. Потреба виходу підприємств на зовнішні ринки може бути спричинена факторами виштовхування їх внутрішнім ринком та факторами втягування у світовий економічний простір [1, с. 56]. Фактори виштовхування обумовлюються неможливістю подальшої діяльності компанії на вітчизняному ринку через низькі ціни на продукцію, слідуванням за традиційними споживачами або ж обмеженнями з боку державної влади.

Фактори втягування передбачають привабливість умов роботи на міжнародному ринку. Однак потрібно враховувати той факт, що при виході на зовнішні ринки діяльність підприємства не тільки ускладнюється під дією чинників нового середовища функціонування, які можуть бути загрозливими. За достатнього конкурентного потенціалу підприємства, наявності у нього необхідних ресурсів та здатності до швидкої адаптації можна цілком прогнозовано передбачити успішне входження підприємства на міжнародні ринки та утвердження на них. Важливим аспектом того, як вітчизняні підприємства сприймаються іноземними контрагентами, є позиціонування України в міжнародних рейтингах. Так, за оцінкою всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum), індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) України на 2018 рік складає 57 [2], у результаті чого вона посіла 85 місце із 140 країн. За простотою ведення бізнесу (World Bank Doing Business) у 2019 році Україна посіла 71 місце з 190 [3]. У 2019 році за глобальним інноваційним індексом – 47 місце серед 129 країн, за індексом економічної свободи 147 серед 180 [4]. Така оцінка України за міжнародними рейтингами свідчить про низький рівень конкурентоспроможності держави на світових ринках, що спричиняє певну недовіру до вітчизняних підприємств з боку іноземних контрагентів. Тому, основні складнощі проникнення національних компаній на зарубіжні ринки тою чи іншою мірою пов'язані більше із внутрішніми проблемами, ніж зовнішніми. Розглянемо детально кожен із таких проблем (рис.1.)

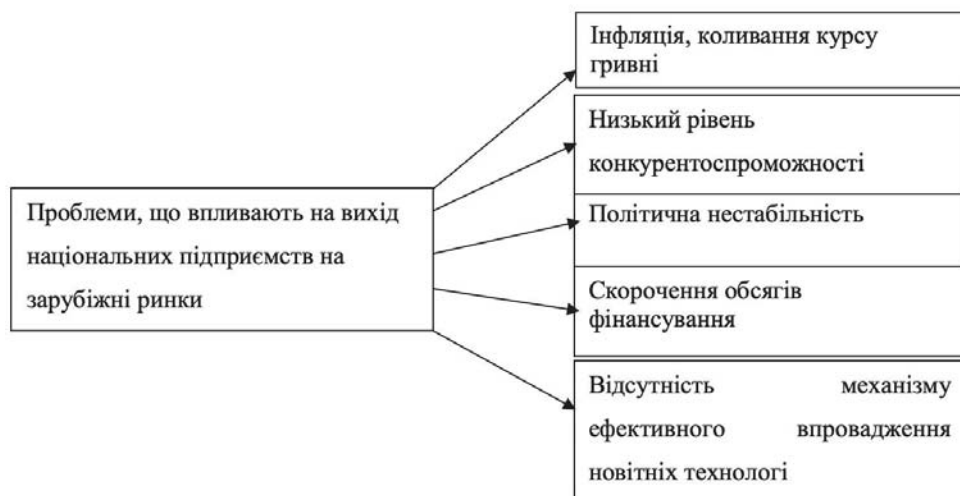


Рис. 1. Основні проблеми, що впливають на вихід національних підприємств на зарубіжні ринки

Джерело: узагальнено автором за [5; 6; 7]

Політична нестабільність, яка спричиняє часті урядові зміни, поглиблення фінансової і соціально-економічної кризи, зростання рівня ризику в роботі національних підприємств, внаслідок чого падає дохід громадян, величина попиту на продукцію і можливості для подальшого розвитку фірм, це сприяє тому, що контракти на експорт неохоче укладаються, тобто торгівля з міжнародними контрагентами занепадає.

Інфляція, різке коливання курсу гривні. Так курс національної валюти помірно коливався і протягом 2014 – 2018 років знизився з 1577 гривень за 100 доларів США до 2768 гривень за 100 доларів США (рис.2)

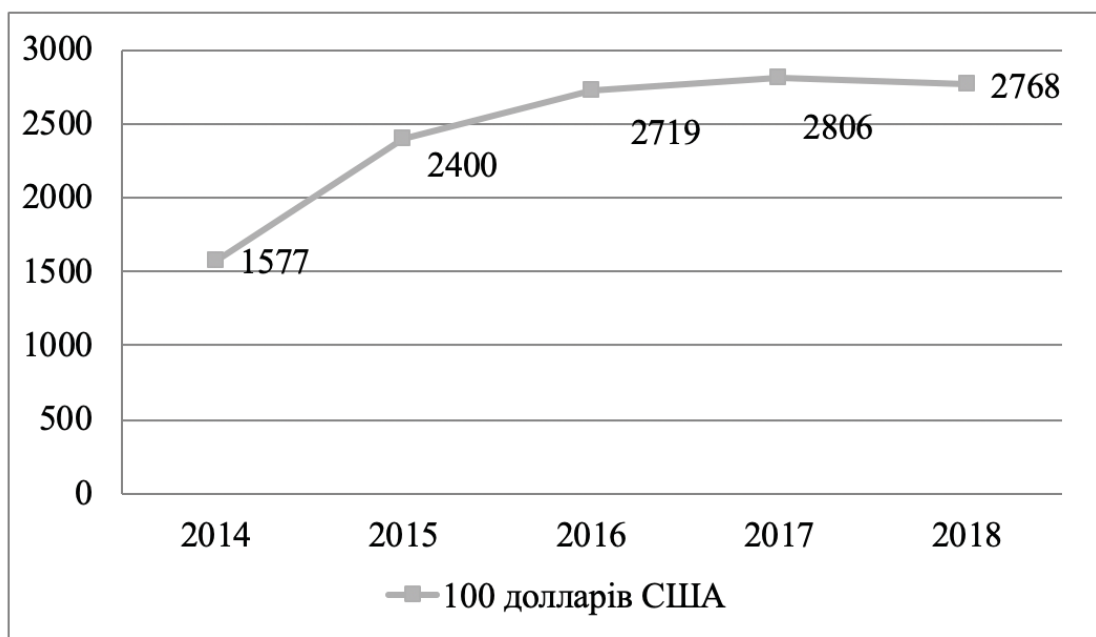


Рис. 2 Динаміка офіційного курсу гривні до долара США (середній за період) у січні 2014 - 2018 років, грн. за 100 дол. США

Джерело: складено авторами на основі [8]

При виході на зарубіжний ринок вітчизняним підприємствам потрібно здійснювати початкові інвестиції саме у іноземній валюті, а тому послаблення вітчизняного курсу призводить до того, що підприємствам потрібно більше оборотного капіталу. В умовах обмеженого доступу до позикових коштів це стає значною проблемою, що заважає виходити на інші зарубіжні ринки.

Більш того, зниження курсу національної валюти мало негативний вплив на конкурентоспроможність продукції вітчизняних компанії на зарубіжних ринках(рис.1.3). Реальний ефективний обмінний курс дозволяє визначити цінову конкурентоспроможність країни по

відношенню до країн - основних торговельних партнерів, адже відображає не тільки зміну обмінного курсу, а й враховує показники інфляції. Зазначимо, що саме зниження реального ефективного обмінного курсу прийнято вважати одним із найважливіших чинників експортоорієнтованого зростання.

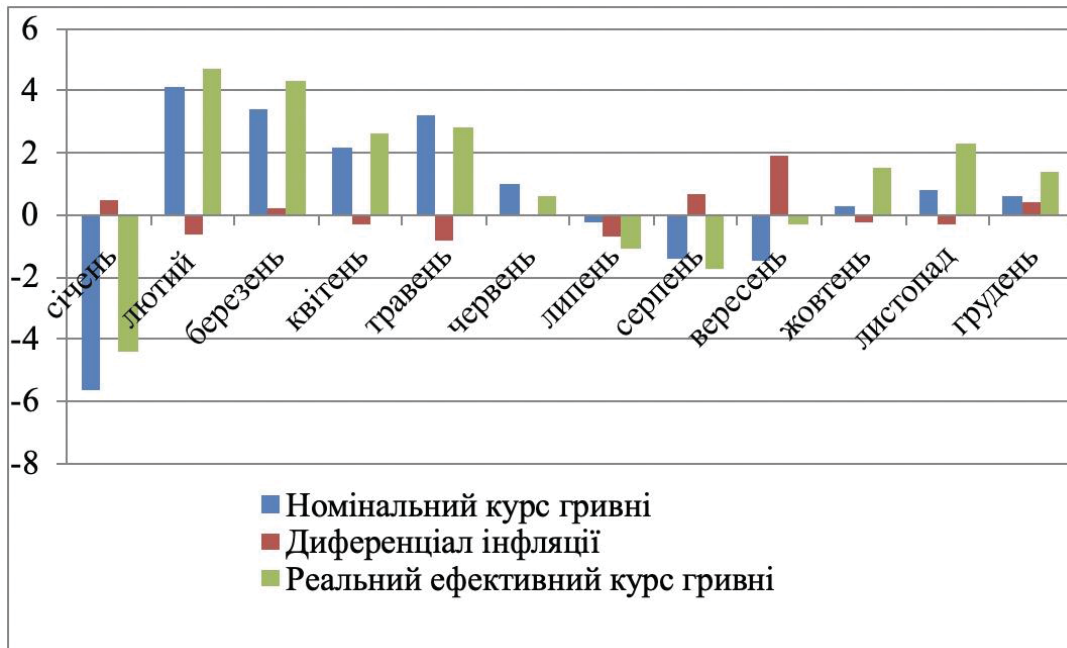


Рис. 3. Динаміка реального ефективного валютного курсу у 2018 році в Україні, зміна за місяць, %

Джерело: складено авторами на основі [9]

Значення показника знизилось приблизно на 1,4 % в 2018 році, внаслідок високих темпів інфляції та номінальної девальвації національної валюти, що вказує на зниження конкурентоспроможності українських товарів на зовнішньому ринку та може призвести пасивізації експортних операцій.

Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Важливим показником, що свідчить про ефективність вітчизняних підприємств при виході на зарубіжні ринки, є показник розміру експорту. Проаналізувавши показники експорту за 2014 – 2018 роки (табл.1), можемо сказати, що протягом 2017 – 2018 років сума експорту зростає. Якщо протягом 2014-2016 років розмір показника від'ємний, то у 2017-2018 приріст експорту складає 19,4% та 9,3% відповідно. Це вказує на те, що об'єм експорту після часткової переорієнтації ринку з російського на ринки інших країн збільшився. Однак, умови для виходу вітчизняних підприємств на зарубіжні ринки є складними.

Таблиця 1 – Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг в Україні у 2014 - 2018 роках, млрд. дол. США

Показник	2014		2015		2016		2017		2018	
	Сума	Приріст, %	Сума	Приріст, %	Сума	Приріст, %	Сума	Приріст, %	Сума	Приріст, %
Експорт товарів та послуг	54	-14,2	8	-29,6	36	-5,2	43	19,4	7	9,3
Імпорт товарів та послуг	54	29,8	8	-29,6	39	2,6	49	5,6	7	16,32
Сальдо торговельного балансу	0	0	0	0	3	0	-6	00	10	66,6

Джерело: складено на основі: [10]

По-перше, проблемою є низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів на міжнародних ринках. Крім цього, попит на товари, що традиційно були популярними на зарубіжних ринках, а саме метал та хімічна продукція, не відновився із часу кризи 2008 року. Слід також зазначити, що протягом 2016-2018 років сальдо зовнішньої торгівлі є пасивним. Тобто, імпорт превалює над експортом, тому виникають ризики того, що на внутрішньому ринку збільшується частка товарів імпортного походження, що може витіснити частину товарів на цьому ринку і гальмувати економічне зростання.

Для визначення особливостей розвитку експортного потенціалу України зробимо аналіз динаміки товарної структури експорту за 2018 р. (рис. 4).

Аналіз структури експорту українських товарів у 2018 році показав, що найбільша частка припадає на: продукти рослинного походження 20,9%, жири та олії тваринного або рослинного походження 9,5 %, мінеральні продукти 9,2%, готові харчові продукти 6,4%, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання 6,2%, продукцію хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості 4%, реактори ядерні, котли, машини 3,6%, деревина і вироби з деревини 3,2%, живі тварини; продукти тваринного походження 2,6% та полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них 1,5% (рис. 4).



Рис. 4 Динаміка експорту за найважливішими видами товарів у 2018 році, тис.дол. США

Джерело: розроблено авторами за матеріалами [11]

Значна частка експорту сільськогосподарської продукції свідчить про те, що вона також користується попитом на зовнішніх ринках і є достатньо конкурентоспроможною. Вирощування продуктів рослинництва – найбільш прибуткова сфера АПК України, яка користується значним попитом у інвесторів, адже (у зв'язку із значним рівнем ризиків ведення бізнесу в Україні) їх цікавлять саме такі види діяльності, де віддача від вкладеного капіталу є досить швидкою. Значний експортний потенціал сільськогосподарської продукції в Україні значною мірою сформувався за рахунок роботи агропромислових холдингів, які володіють значними ресурсами для обробітку землі і, як правило, займаються також переробкою продуктів рослинного походження. Проте їх діяльність має і певні негативні наслідки, адже в результаті порушення сівозміни, використання гібридного насіння та ядохімікатів відбувається виснаження земельних ресурсів, окрім того, вони витісняють дрібні фермерські господарства, при цьому абсолютно не цікавляться розбудовою інфраструктури села. Значною є частка експорту машинобудування, хоча через недостатню конкурентоспроможність та невідповідність розвитку світовим тенденціям дана продукція не дуже затребувана у країнах, наприклад, Європейського Союзу. Це пояснюється низьким інноваційним та ресурсним потенціалом машинобудування, що потребує значних

вкладень для його підвищення. Як стверджує В. Стадник, ці проблеми можна було б вирішити за рахунок використання стратегії прямого інвестування, проте іноземні інвестори неохоче вкладають кошти у вітчизняне машинобудування, оскільки це сфера діяльності із найбільшим інвестиційним ризиком через свою високу фондомісткість [12]. В цілому ж, аналіз структури експорту українських товарів дає підстави стверджувати, що основна його частина припадає на продукти з низьким ступенем переробки, а отже – з низькою доданою вартістю. І це свідчить про низький рівень конкурентоспроможності національної економіки, що зумовлено рядом проблем – як макро-, так і мікроекономічного характеру.

Ще однією проблемою є скорочення обсягів фінансування, обмежений доступ до інвестиційних ресурсів фінансово-кредитних структур для того, щоб проникати на національні ринки інших країн світу. Загалом така проблема є багатогранною (рис. 5):

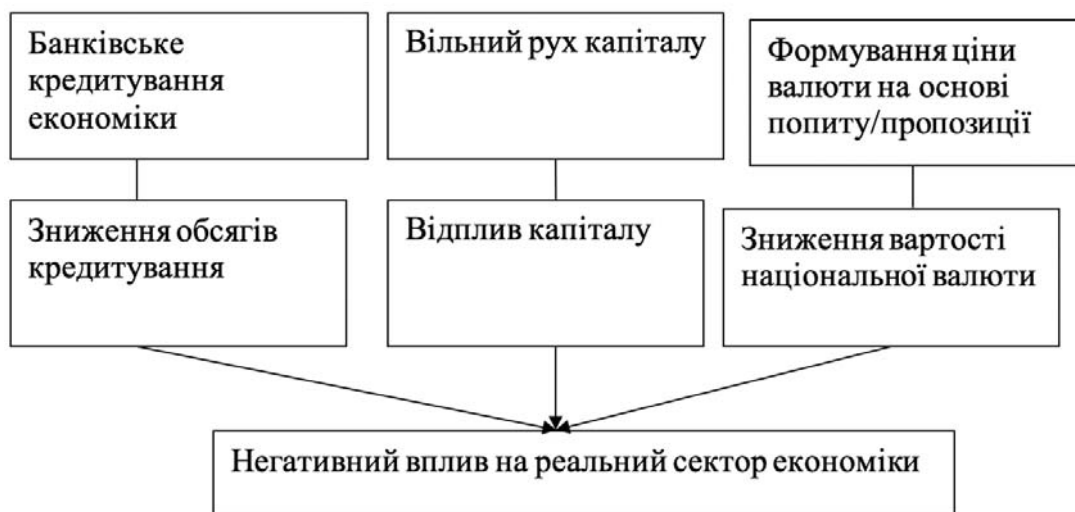


Рис. 5 Вплив ринкових механізмів на доступ до фінансування для виходу на зарубіжні ринки

Джерело: складено автором на основі [13]

Банківське кредитування має надзвичайно вагомий вплив на процес виходу на зарубіжний ринок, адже разом із небанківським сектором є важливим інвестором в економіці. У наш час в економіці України спостерігається тенденція підвищення економічного зростання, це важливо для вітчизняного фінансового ринку, оскільки темпи зростання та стійкість економіки залежить від можливості банківської системи країни відповідати попиту на грошові ресурси для задоволення потреб суб'єктів господарювання. Але якщо розглядати тенденції розвитку кредитних операцій вітчизняних банків сьогодні, то необхідно зазначити,

що спостерігається значне послаблення попиту саме виробничої галузі в грошових ресурсах у розрізі банківського кредитування. Основною операцією комерційних банків в Україні є надання кредитів та здійснення кредитної політики в країні, а отже, від кредитних операцій надходить основна частина доходу банків. Загальний обсяг наданих банківських кредитів в Україні за останні роки спостерігає збільшення, так кредитний портфель банків у національній валюті за 2018 рік зріс на 8,1% до 616 млрд грн. Найактивніше у 2017 році банки розвивали споживче кредитування. Завдяки цьому портфель гривневих кредитів населенню за рік зріс на 31,4% до 135,4 млрд грн, перевищивши обсяг портфелю у докризовий період. Обсяг коштів бізнесу у національній валюті у платоспроможних банках за рік збільшився на 5,9% до 270,1 млрд грн. Це також найвищий показник з докризового періоду [14].

Вільний рух капіталу також відіграв негативну роль, адже протягом досліджуваного періоду спостерігається значний його відтік. Фінансово-промислові групи надавали перевагу перечекати політичну невизначеність замість того, щоб освоювати нові зарубіжні ринки. Також зниження курсу національної валюти призвело до обмеження фінансових можливостей для виходу на зарубіжні ринки.

Тому, можемо стверджувати, що банківське кредитування та загалом банківська система України поступово повертає довіру до бізнесменів та громадян, однак для більшого розвитку міжнародної торгівлі потрібно створювати вигідні умови кредитування експорту та розвивати інвестиційну діяльність.

Ще одним фактором проникнення національних компаній на зарубіжні ринки є інноваційна складова розвитку підприємств. Світові економічні тренди демонструють об'єктивну необхідність забезпечення інноваційності розвитку підприємства як передумови його виживання у глобальному конкурентному середовищі. Інноваційна діяльність є однією з основних складових процесу забезпечення успішного функціонування підприємств. Тому сучасні економічні умови вимагають інтенсивної інноваційної діяльності, ефективної організації досліджень та розробок, нововведень, зниження інноваційних ризиків, стратегічного управління в інноваційній діяльності кожного підприємства. Для вітчизняних підприємств забезпечення інноваційного розвитку є, по суті, єдиною передумовою їх виживання та потенційного виходу на світові ринки.

Таблиця 2 – Динаміка науково-технічної діяльності підприємств України у 2016-2018 роках

Показники	2016	2017	2018	Абсолютний приріст, +/-		Відносний приріст, %	
				2017 / 2016	2018 / 2017	2017 / 2016	2018 / 2017
Упроваджено							
кількість найменувань інноваційних видів продукції	4139	2387	3843	-1752	1456	-42,3	61,0
кількість нових технологічних процесів	3489	1831	2002	-1658	171	-47,5	9,3
з них маловідходних, ресурсозберігаючих	748	611	926	-137	315	-18,3	51,6

Джерело: складено на основі[11]

Як видно з таблиці 2 обсяг інноваційної діяльності протягом 2016 – 2018 років кількість найменувань інноваційних видів продукції загалом зросла. У 2017 році спостерігається значне зниження показника. Негативним є скорочення кількості нових технологічних процесів з 3489 одиниць до 2002 одиниць, хоча з них маловідходних, ресурсозберігаючих технологій збільшилось з 748 одиниць до 926 одиниць. Все це знижує конкурентоспроможність вітчизняних компаній на зарубіжних ринках, адже виготовлення продукції як і її технологічний рівень є не настільки високим, як у конкурентів. Українська промисловість вкрай потребує глибокої технологічної модернізації, зокрема ресурсоефективних технологій, систем екологічно чистого та безпечного виробництва, а також ефективного менеджменту у використанні природних ресурсів та охороні довкілля. На жаль, більшість великих підприємств переймаються переважно боротьбою з конкурентами за контроль над застарілою промисловою базою та її експлуатацією для отримання швидких надприбутків, а стратегічне довготермінове планування та перспективний розвиток виходять за межі їхніх пріоритетів.

Вітчизняним підприємствам необхідно приділяти належну увагу і нарощуванню інтелектуального капіталу, який забезпечив би потрібні знання, необхідні для створення і виведення на ринок технічних засобів з високою споживчою цінністю, інакше вони будуть вимушені шукати конкурентні переваги у дешевизні ресурсів (і переважно трудових), у кращому випадку будуть приречені на розвиток навздогін, залишаючись технологічно відсталими. У гіршому ж випадку ті підприємства, що не здатні реалізувати конкурентну стратегію, яка б забезпечувала їм стійкі конкурентні позиції не тільки на внутрішньому, а й на ринках інших країн, у глобалізованій економіці не зможуть вижити [16, с. 62].

Висновки. Отже, вкрай негативний вплив на можливості фінансування виходу на зарубіжні ринки мало зниження курсу національної валюти, відтік капіталу, обмеження банківського кредитування. Також проблемою є низька інноваційна активність вітчизняних підприємств. Зокрема, спостерігається приріст експорту у 2018 році на 9,3%, що відбувається завдяки росту частки експорту в агропромислового комплексу експорту, тому висока частка сировинних та низько-технологічних галузей в експорті призводить до перерозподілу фінансових ресурсів на користь цих фінансово-промислових груп, що має вкрай негативний вплив на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств у середньостроковій перспективі на зарубіжних ринках. Таким чином, проблемами проникнення на зарубіжні ринки, в першу чергу, є не фактори, що пов'язані із цими ринками, а внутрішні українські реалії, які необхідно удосконалювати та вносити зміни задля подальшого економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каніщенко О. Л. Міжнародний маркетинг: Теорія і господарські ситуації : навчальний посібник / О. Л. Каніщенко. – 2-ге вид., перероб. – К. : Вид-во «Політехніка», 2004. – 152 с.
2. Ukraine – Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://countryeconomy.com/government/global-competitiveness-index/ukraine>
3. Рейтинги України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.20khvylyn.com/life/spravki/help_15544.html
4. Україна в світових рейтингах 2019 року (інфографіка) // Слово і діло [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovoidilo.ua/articles/6798/2015-01-12/ukraina-v-mirovyh-rejtingah-2014-infografika.html>
5. Арапова О. Державне стимулювання експорту українських підприємств / О. Арапова, В. Песчанська, А. Смородінова // Науковий вісник ОНЕУ. – 2014. – № 9. – С. 4 – 13.
6. Дмитренко Л. О. Посилення конкурентних позицій українських підприємств на світовому ринку машинобудування / Л. О. Дмитренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 3. – С. 31 – 36.
7. Мних О. Б. Пошук нових векторів розвитку бізнесу для українських машинобудівних підприємств в умовах кризи / О. Б. Мних // Управління розвитком. – 2015. – № 2. – С. 54 – 60.
8. Динаміка офіційного курсу гривні до долара США (середній за період) у січні 2014 - 2018 років [електронний ресурс]. - режим доступу: <https://bank.gov.ua/markets/exchangerate-chart>

9. Динаміка реального ефективного валютного курсу у 2018 році в Україні [електронний ресурс]. - режим доступу https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080
10. Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг в Україні у 2014 - 2018 роках [електронний ресурс]. - режим доступу https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080
11. Динаміка експорту за найважливішими видами товарів у 2014 - 2018 роках [електронний ресурс]. - режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_rik_u.html
12. Плотніченко С. Р. Роль стратегічного планування при виході аграрних підприємств на зовнішній ринок / С. Р. Плотніченко, І. І. Гаврилюк //Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 4. – С. 148 – 150.
13. Карлін М. Управління державними фінансами : [навч. посібн.] / М. Карлін, О. Борисюк. – Луцьк : ПП Іванюк, 2013. – 273 с.
14. Обсяги кредитів та депозитів населення у банках у 2018 році перевищили докризовий рівень [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=85761675&cat_id=55838
15. Динаміка науково-технічної діяльності підприємств України у 2016-2018 роках [електронний ресурс]. - режим доступу: www.ukrstat.gov.ua › druk › publicat › kat_u › zb_nauka_2017
16. Стадник В. В. Стратегія диверсифікації в управлінні міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : монографія / В. В. Стадник, М. А. Йохна, Г. О. Соколюк. – Хмельницький : ПП Гонта А. С., 2013. – 200 с.

REFERENCES:

1. Kanishchenko, O. L. Mizhnarodnyi marketynh: Teoriia i hospodarski sytuatsii [International Marketing: Theory and economic situation]. Kyiv: Politekhnik, 2004 [in Ukrainian].
2. Ukraine: index globalnoi konkurentospromojnosti [Ukraine – Global Competitiveness Index]. Retrieved from <http://countryeconomy.com/government/global-competitiveness-index/ukraine> [in English].
3. Reitynhy Ukrainy [Ratings of Ukraine]. Retrieved from http://www.20khvylyn.com/life/spravki/help_15544.html [in Ukrainian].
4. Ukraina v svitovykh reitynhakh 2019 roku (infografika) [Ukraine in the world rankings in 2019 (infographics)]. Retrieved from <http://www.slovoidilo.ua/articles/6798/2015-01-12/ukraina-vmirovyyh-rejtingah-2014-infografika.html> [in Ukrainian].
5. Arapova, O., Peschanska, V., and Smorodinova, A. 2014. Derzhavne stymuliuвання експорту ukraïnskykh pidpryiemstv [State promotion of export of Ukrainian companies]. Naukovyi visnyk ONEU [in Ukrainian].

6. Dmytrenko, L. O. 2011. Posylennia konkurentnykh pozytsii ukrainskykh pidpriemstv na svitovomu rynku mashynobuduvannia“ [Strengthening the competitive position of Ukrainian enterprises in the world market of engineering]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini [in Ukrainian].
7. Mnykh, O. B. 2015. Poshuk novykh vektoriv rozvytku biznesu dlia ukrainskykh mashynobudivnykh pidpriemstv v umovakh kryzy“ [Search for new vectors of business development for Ukrainian machine building enterprises in a crisis]. Upravlinnia rozvytkom [in Ukrainian].
8. Dinamika obminoho kursu hrivni do dollaru v 2014 - 2018 [Dynamics of the official exchange rate of hryvnia to US dollar (average for the period) in 2014 – 2018]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/markets/exchangerate-chart> [in Ukrainian].
9. Dinamika realnoho efektyvnoho kursu valut v 2018 b Ukraini [Dynamics of real effective exchange rate in 2018 in Ukraine]. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/en/publish/category?cat_id=7693080 [in Ukrainian].
10. Dinamika export ta Importu tovariv ta posluh v Ukraini v 2014-2018 [Dynamics of export and import of goods and services in Ukraine in 2014 -2018]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/control/en/publish/category?cat_id=7693080 [in Ukrainian].
11. Dinamika export za osnojnimi tovarami v 2014-2018 [Dynamics of exports by major commodities in 2014-2018]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_rik_u.html [in Ukrainian].
12. Plotnichenko, S. R., and Havryliuk, I. I. 2014. Rol stratehichnoho planuvannia pry vykhodi ahrarnykh pidpriemstv na zovnishnii rynek [The role of strategic planning at the output of agricultural enterprises to foreign markets]. Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky) [in Ukrainian].
13. Carlin M. 2013. Upravlina derjavnimi finansami [Public Finance Management] [in Ukrainian].
14. Obsiah depositiv ta kreditiv v bankah v 2018 [Bank loans and deposits in banks exceeded pre-crisis level in 2018] Retrieved from https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=85761675&cat_id=55838 [in Ukrainian].
15. Dinamika naurnoi ta technichnoi aktivnosti Ukrainskih kompanii v 2016-2018 [Dynamics of scientific and technical activity of Ukrainian enterprises in 2016-2018 years] Retrieved from [www.ukrstat.gov.ua ›druk› publicat ›kat_u› zb_nauka_2017](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/zb_nauka_2017) [in Ukrainian].
16. Stadnyk, V., and Mala, H. 2015. Stratehiia priamoho investuvannia iak osnova vykhodu na zovnishni rynky mashynobudivnykh pidpriemstv [The strategy of direct investment as a basis for entering foreign markets engineering enterprises]. Perspektyvy stabilnoho ekonomichnoho rozvytku ta ekonomichnoi bezpeky Ukrainy i ii rehioniv. Uzhhorod: Uzhhorodskyi UNU [in Ukrainian].